

Andrzej Kobiałka

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
ORCID: 0000-0003-3331-1887

Klaudia Gogól

Fundacja Profilogos
ORCID: 0009-0007-1051-8427

Zarządzanie, wsparcie i pomoc instytucjonalna wobec rodzin z problemem alkoholowym

Management, support, and institutional assistance for families with alcohol problems

Wprowadzenie

Rodzina jest wspólnotą życia, która istnieje od najdawniejszych czasów i stanowi naturalne i niepowtarzalne środowisko, w którym człowiek rodzi się, rozwija i dorasta. Sytuacja rodzinna, nacechowana emocjonalnością i intymnością, jest istotnym czynnikiem wpływającym na przebieg i jakość procesu wychowania i socjalizacji. W niej człowiek uczy się bliskich kontaktów oraz wzorców zachowań i sposobów przeżywania, zdobywa podstawową wiedzę o sobie i świecie, kształtuje i doskonali swoje umiejętności. Jak piszą A. Błasiak i E. Dybowska (2010), prawidłowo funkcjonująca rodzina sprzyja właściwemu rozwojowi i poczuciu szczęścia, natomiast funkcjonująca źle – krzywdzi człowieka, powoduje cierpienie i osamotnienie.

Rodzina stanowi podstawowe środowisko życia człowieka oraz oddziałuje w istotny sposób na rozwój i wychowanie młodego pokolenia. Jest wspólnotą osób i jednocześnie instytucją ogólnoludzką, spotykaną we wszystkich epokach i kulturach. Stanowiąc podstawową formę współżycia ludzi i integralną część każdego społeczeństwa, jest najmniejszą,

a zarazem jego podstawową komórką. Rodzina to pomost pomiędzy jednostką a społeczeństwem. Natomiast jej instytucjonalny charakter zawiera się w tym, że zbudowana jest na małżeństwie – jest jednostką prawną, gospodarczą i społeczną. Jak wskazuje N.G. Pikula (2010), w czasach tak wielu przemian społecznych okazuje się, że rodzina jest czułym barometrem i zmienia się jej model, struktura i funkcjonowanie.

Rodzina a problem alkoholowy

Naturalnym środowiskiem, w którym człowiek kształtuje swoją osobowość, jest rodzina. To rodzina ponosi odpowiedzialność za wychowanie dzieci, za ich karierę szkolną i przygotowanie do samodzielnego życia. Poprzez działanie rodziny dokonuje się podstawowy proces kształtowania pojęć moralnych dziecka, jego wrażliwości moralnej i społecznej. Wybór właściwej drogi życiowej przez młodego człowieka zależy m.in. od relacji panujących w rodzinie, zaangażowania rodziców we wspomaganie rozwoju dziecka, a także od tego, czy w rodzinie przekazywane są te wzorce i wartości, które „rzucone na podatny grunt” będą formować istnienie dobrego człowieka. W procesie wychowania ważne jest to, by prócz „włożonego serca” kierować się nie tylko miłością, ale także rozumem i emanować dobrym przykładem, wpajając zasady zachowań zgodne z oczekiwaniami społecznymi. Jak podaje Albert Bandura w swojej teorii społecznego uczenia się, źródłem informacji dla dziecka, a później młodego człowieka jest najpierw rodzina, grupy rówieśnicze, środowisko sąsiedzkie oraz środki masowego przekazu, na co wskazuje również J. Stelmach (2001). Niezastąpioną rolę w wychowaniu dziecka, potem młodego człowieka, odgrywa rodzina i panujące stosunki w rodzinie. Jeżeli w rodzinie panuje atmosfera otwartości, miłości, okazywanie uczuć, to bardzo pomaga to w normalnym rozwoju dziecka. W rodzinie bowiem, jak twierdzi J.M. Wolińska (2000), dokonuje się rozwój osobowości młodego pokolenia oraz powolne kształcenie i stawanie się członkiem danej społeczności, jak również przygotowanie do określonych ról społecznych. Rodzina jest niezastąpiona we wprowadzaniu młodego człowieka w system wartości, w dorosłe życie, natomiast w mniejszym stopniu ma wpływ na wprowadzanie go w pełnienie ról społecznych. Jednak dość często przyczynia się ona do zgubnego w skutkach procesu wykoślenia własnych dzieci i wzmocnienia w nich niewłaściwych zachowań. To właśnie w rodzinie realizuje się dwutorowo system wychowawczy młodego człowieka. Pierwszy – jako świadoma działalność wychowawcza, drugi – w sposób niezamierzony poprzez różne czynności i zdarzenia oraz przez

wzajemne stosunki wszystkich członków rodziny. Z tego też względu ten drugi sposób może być zagrożeniem dla normalnego i prawidłowego rozwoju dziecka. Według W.W. Szczęśny (2003) sytuacje sprzyjające temu to: ubóstwo materialne, problemy alkoholowe, przemoc w rodzinie, osłabienie więzi rodzinnych.

Rodziny z problemem alkoholowym stanowią istotny problem społeczny, wymagający zaangażowania szerokiego wachlarza instytucji wspierających. Sam bowiem alkoholizm jest przewlekłą chorobą o złożonych przyczynach. Jego konsekwencje dostrzegane są w postaci negatywnego wpływu na funkcjonowanie rodziny, prowadząc do licznych patologii, w tym przemocy domowej, zaniedbywania dzieci, a także destrukcji więzi rodzinnych. W takim przypadku właściwe zarządzanie wsparciem i pomocą instytucjonalną ma kluczowe znaczenie dla stabilizacji sytuacji rodziny oraz minimalizacji szkód społecznych. Z punktu widzenia zarządzania kryzysowego interwencje instytucji, takich jak ośrodki pomocy społecznej, poradnie terapii uzależnień czy sądy rodzinne, powinny być skoordynowane i kompleksowe. Jak pisze B. Woronowicz (2009), badacze wskazują, że efektywne wsparcie wymaga współpracy międzysektorowej, w tym zarówno instytucji państwowych, jak i organizacji pozarządowych. Odpowiednie zarządzanie pomocą opiera się na wczesnej identyfikacji problemu i dostosowaniu strategii interwencyjnych do indywidualnych potrzeb rodziny. Kluczowe jest także zaangażowanie rodziny w proces terapii, co może zmniejszyć ryzyko nawrotów oraz poprawić relacje między jej członkami. Instytucje takie jak placówki zdrowia publicznego, szkoły oraz sądy odgrywają ważną rolę w rozpoznawaniu symptomów problemu alkoholowego i kierowaniu rodzin na odpowiednie ścieżki wsparcia. Również organizacje pozarządowe, w tym grupy samopomocowe, odgrywają istotną rolę w długofalowym wsparciu, pomagając w integracji społecznej po zakończeniu leczenia, na co wskazuje D. Bąk (2013).

Warto zaznaczyć, że skuteczność wsparcia instytucjonalnego zależy nie tylko od dostępności usług, ale również od jakości ich zarządzania, co wymaga systematycznej oceny i adaptacji programów do zmieniających się warunków społecznych. W literaturze przedmiotu, na co wskazuje N. Nowakowska (2015), podkreśla się również rolę edukacji publicznej w prewencji alkoholizmu, która może zmniejszyć występowanie tego problemu w przyszłych pokoleniach.

Maria Ziemska wyróżnia cztery właściwe i niewłaściwe postawy rodzicielskie wobec dziecka i młodego człowieka. Jak pisze J.M. Wolińska (2000), są to:

- Postawa rodzicielska pozytywna wobec dziecka:
 - Akceptacja dziecka takim jakie jest.
 - Dawanie dziecku właściwej dla jego wieku swobody.

- Współdziałanie oraz włączanie dziecka w sprawę rodziny.
- Uznawanie praw dziecka w rodzinie.
- Postawa rodzicielska negatywna względem dziecka:
 - Odręczenie, dystans uczuciowy i emocjonalny.
 - Nadmierne chronienie, nadopiekuńczość.
 - Unikanie, obojętność uczuciowa rodziców.
 - Nadmierne wymagania, zmuszanie.

Zaznaczyć należy, że większość norm i wartości jest przyswajana przez dziecko w przebiegu normalnej socjalizacji poprzez uczenie się i naśladowanie osób dorosłych. Negatywne „bagaże doświadczeń” wynoszone są przez dzieci, młodzież i implementowane w środowiskach rówieśniczych czy później w dorosłym już życiu. Dzieci od urodzenia obserwują rodziców. Jeżeli oni nie piją, istnieje większe prawdopodobieństwo, że i dzieci też nie będą pić. Jeśli piją niewielkie bądź umiarkowane ilości alkoholu, dzieci mają okazję zrozumieć, na czym polega umiarkowane picie. Na tej samej zasadzie, jeśli rodzice piją nadmierne ilości alkoholu, jest wielce prawdopodobne, że ich zachowanie skłoni do nadużywania alkoholu również ich dzieci. Możliwy jest także odwrotny skutek – dzieci nie będą chciały w ogóle wziąć alkoholu do ust, szczególnie gdy w dzieciństwie miały przykre doświadczenia związane z piciem swoich opiekunów. Dostarczanie dzieciom wzorców ma wpływ na ich zachowanie. Dlatego też jednym z ważniejszych sposobów wpływu na decyzje podejmowane przez nastolatki w kwestii picia jest ukazywanie im modelu abstynencji lub modelu rozsądnego picia. Nadużywanie alkoholu przez rodziców ma istotny wpływ na rozwój i funkcjonowanie ich potomstwa już na bardzo wczesnym etapie życia. Dzieci matek uzależnionych są znacznie bardziej narażone na ryzyko szkód psychicznych i fizycznych. Dzieci osób dużo pijących mają znacznie więcej doświadczeń z alkoholem niż ich rówieśnicy. Ważną rolę odgrywa w tym przypadku także zachowanie rodzeństwa. Jeśli starsze rodzeństwo często pije alkohol, wzrasta prawdopodobieństwo picia również przez młodsze dzieci. Istotny wpływ na poziom konsumpcji alkoholu przez dzieci mają różne aspekty życia rodzinnego. Jak wskazuje R. Maxwell (2000), ważną rolę odgrywa styl komunikowania się oraz relacje pomiędzy dziećmi i rodzicami. Jak pokazują badania przeprowadzone wśród nastolatków spożywających alkohol, dominującą cechą stylu komunikacji stosowanego przez rodziców był wysoki poziom krytycyzmu. Młodzi ludzie często określają ów styl jako obojętność, dystans oraz wrogość. W rodzinach, w których relacje pomiędzy nastolatkami a ich rodzicami są dobre, pełne szacunku i zaufania, gdzie występuje szeroka wymiana poglądów,

nastoletnie dzieci piją dużo mniej i sięgają po alkohol znacznie rzadziej niż ich rówieśnicy. W rodzinach, w których konflikty są rozwiązywane w sposób konstruktywny, dzieci zdobywają kompetencje umożliwiające im radzenie sobie z problemami w przyszłości. Umiejętności te są niezwykle cenne, pozwalają na unikanie presji grupy oraz destrukcyjnych sposobów „wychodzenia” z kłopotów. Taki styl komunikowania się i rozwiązywania konfliktów pomiędzy rodzicami i dziećmi wpływa na dobór przyjaciół przez dzieci, a poprzez to na ich decyzje dotyczące sięgania po substancje psychoaktywne. Badacze koncentrują się w szczególności na czynnikach genetycznych, modelach wychowawczych oraz stylach komunikowania się w rodzinie. Badania nad zachowaniem dorastającej młodzieży wskazują, że umiarkowane picie alkoholu w największym stopniu jest uwarunkowane przez czynniki środowiskowe, podczas gdy nadmierna jego konsumpcja i nadużywanie – przez czynniki genetyczne. Jednak tym, co ma decydujący wpływ na picie alkoholu przez dzieci jest stosunek do alkoholu ich rodziców, a przede wszystkim to, jak często i ile go konsumują.

W domach, w których alkohol pije się regularnie, a dzieci mają do niego łatwy dostęp, jest więcej możliwości, aby go spróbować. Z kolei tam, gdzie rodzice często piją i nadużywają alkoholu, prowadzona przez nich edukacja na temat umiarkowanego i kontrolowanego picia przez dzieci jest mało skuteczna, co potwierdzają badacze J. Samochowiec., E. Fiszer-Piosik i J. Horodnicki (1998). Coraz więcej młodzieży żyje w rodzinach rozbitych, dotkniętych patologią moralną, z których najczęstszą jest alkoholizm przynajmniej jednego z rodziców. Rozwód rodziców powoduje całkowite rozbitcie rodziny. Po rozwodzie rodziców dziecko nabiera przekonania o całkowitym jego odrzuceniu. Ma poczucie doznanej krzywdy i uważa, że jest traktowane niesprawiedliwie. Nie zawsze rozbitcie rodziny jest spowodowane rozwodem rodziców. Rodzina może być zdeorganizowana z innych powodów. Na przykład rodzice poświęcają się całkowicie: sztuce, polityce, nauce, zarabianiu pieniędzy czy innym wartościom. Jeżeli te cele dominują ze szkodą dla rodziny, stają się przyczyną rozkładu życia rodzinnego. Kryzys rodziny jest spowodowany nie tylko warunkami materialnymi. Ciągłe wzrastające ubóstwo rodzin w Polsce ułatwia powstawanie tego kryzysu, jednak jego źródła należy szukać poza rodziną. Ustawiczna presja środków masowego przekazu w kierunku liberalizacji życia rodzinnego, polityka sprzyjająca rozwodom i systematyczne rozluźnianie więzi rodzinnych oraz propagowanie wychowania partnerskiego w sposób zasadniczy przyczyniają się do pogłębiającego się ustawicznie kryzysu rodziny. Zdaniem niektórych psychologów tylko 10% rodzin polskich funkcjonuje prawidłowo. Kryzys rodziny, co sugeruje M. Wojciechowski

(2000), wynika z rosnącej biedy i bezrobocia. Jego skutki ponoszą w największym stopniu młodzi ludzie, którzy szukając ucieczki od rzeczywistości sięgają po alkohol. Należy pamiętać, że zarówno uzależnienie, jak i współuzależnienie to choroby, które przynoszą straty właściwie we wszystkich sferach życia, natomiast jedna rozwija się wyjątkowo sprawnie: są to umiejętności manipulacyjne. Zdrowa postawa rodziców, według K. Kmiecik-Jusięga (2012), polega więc na dostrzeganiu tych manipulacji i nieuleganiu im. Na stawianiu granic i wymagań oraz konsekwentnym ich egzekwowaniu.

Dezintegracja rodziny z problemem alkoholowym

Na przestrzeni czasu dostrzegane są przeobrażenia rodziny, nie tylko spowodowane czynnikami świata zewnętrznego, takimi jak urbanizacja, industrializacja lub czynniki społeczno-ustrojowe. Na zmianę mają wpływ również postęp techniczny, naukowy, medyczny, liberalizacja poglądów, nowa hierarchia wartości oraz szeroko pojęty materializm. Te i inne czynniki czy procesy nie mogły pozostać bez wpływu na funkcjonowanie rodziny oraz powstawanie nowych problemów, które wpływają na dezintegrację rodziny. W rezultacie dużej dynamiki obserwujemy zmiany w kompozycji rodziny i ideologii jej życia, które nie zawsze niestety dokonują się z korzyścią dla niej samej (dla członków rodziny) oraz dla społeczeństwa.

Warto zaznaczyć, jak wskazuje M. Tyszkowa (1985), iż z rodziną funkcjonującą nieprawidłowo mamy do czynienia głównie wtedy, gdy niekorzystnie kształtują się takie czynniki jak:

- struktura rodziny (na przykład niepełna, zrekonstruowana, rozbita),
- sytuacja zdrowotna (przewlekłe schorzenia, nałogi),
- sytuacja materialno-ekonomiczna rodziny (niekorzystne warunki bytowe – niskie zarobki członków tworzących wspólne gospodarstwo domowe, mała przestrzeń mieszkalna i duże jej zagęszczenie, słabe wyposażenie mieszkania),
- zespół czynników kulturalnych oraz psychospołecznych (na przykład występujące zaburzenia więzi uczuciowej między członkami rodziny połączone z niskim poziomem intelektualnym rodziców).

Dezintegracja rodziny w Polsce jest zjawiskiem wielowymiarowym, na które wpływa szereg czynników społecznych, ekonomicznych oraz kulturowych. To również problemy, jak wskazuje A. Gołębiowski (2011), które związane są ze stabilnością rodzin, trwałością, zabezpieczeniem ekonomicznym, wzmacnianiem więzi emocjonalnych, tworzeniem fundamentu dla startu dzieci w dorosłe życie.

W tej perspektywie rodziny z problemem alkoholowym znajdują się w wyjątkowo niekorzystnej sytuacji. Rodzina taka przeżywa zwykle głęboki kryzys wartości. Jej członkowie doświadczają bardzo silnych napięć emocjonalnych, takich jak: lęk, niepewność, rozgoryczenie, agresja. Często również mają trudną sytuację ekonomiczną. Żyją w pogłębiającej się izolacji od otoczenia. Nierzadko dochodzi do rozpadu małżeństwa i rodziny. Nadużywanie alkoholu przez rodzica zawsze jest pewną formą przemocy emocjonalnej wobec dziecka, jego zaniedbywaniem, odrzuceniem. W wielu wypadkach dołącza się do tego również przemoc fizyczna, psychiczna czy seksualna.

Nadużywanie alkoholu przez członka rodziny jest jednym z istotnych czynników sprzyjających powstawaniu dysfunkcji środowiska rodzinnego, co ukazuje J. Młyński (2012). Alkoholizm w rodzinie to problem nie tylko samych jej członków. To problem całego społeczeństwa, który skutecznie „wyniszcza” i doprowadza do dezintegracji rodziny.

W rodzinie z problemem alkoholowym przemoc jest zjawiskiem stosunkowo częstym. Przemoc ta jest jednak często skrzętnie ukrywana, ponieważ członkowie takich rodzin boją się ujawniać swoje problemy na zewnątrz, działając w myśl zasady „nie mów”, nie ufaj”, nie odczuwaj”. Z nadużywaniem alkoholu łączy się również problem naruszania porządku prawnego, a więc nie tylko przemoc w rodzinie, ale także popełnianie przestępstw oraz prowadzenie pojazdów mechanicznych w stanie nietrzeźwości.

Tabela 1. Liczba sprawców przemocy domowej będących pod wpływem alkoholu

	2012	2016	2020
Ogółem:	31 387	46 537	39 798
– kobiety	1 005	1 993	1 986
– mężczyźni	30 333	44 499	37 781
– nieletni	49	45	31

Źródło: www.statystyka.policja.pl (dostęp: 11.10.2024).

Jak obrazuje tabela 1, z danych statystycznych wynika, że na przestrzeni lat 2012–2020 liczba podjętych interwencji policji w stosunku do sprawców przemocy domowej będących pod wpływem alkoholu ulega zmniejszaniu. Faktyczna skala stosowania przemocy przez osoby będące pod wpływem alkoholu może stanowić tzw. „ciemną liczbę”, gdyż znamiona różnorodnych problemów są niezgłaszane przez zastraszone osoby doświadczające przemocy.

W dniu 22 czerwca 2024 roku weszły w życie ważne zmiany w przepisach dotyczących przeciwdziałaniu przemoc domowej, które mają nadawać nowy charakter funkcjonowaniu zespołów i grup pracujących w obszarze przeciwdziałania tej przemoc. W szczególności zmienione zostały przepisy dotyczące samej procedury „Niebieskiej Karty”, a także rozwiązań mających służyć poprawie sytuacji osób dotkniętych przemocą, co sygnalizuje ustawodawca.

Tabela 2. Odnotowana liczba sprawców przemoc domowej będących pod wpływem substancji psychoaktywnych w roku 2023

2023 rok
Liczba osób stosujących przemoc domową będących pod wpływem alkoholu (ogółem):
30 261
Liczba osób stosujących przemoc domową będących pod wpływem środka działającego podobnie do alkoholu (ogółem):
393
Liczba osób stosujących przemoc domową będących jednocześnie pod wpływem alk. i środka działającego podobnie do alkoholu (ogółem):
142

Źródło: www.statystyka.policja.pl (dostęp: 11.10.2024).

Analiza tabeli 2, w związku ze zmianą przepisów, pozwala dostrzec również zmiany w określaniu różnorodnych stanów odurzenia przez osoby stosujące przemoc domową. W powyższych wskazaniach statystycznych policji ujawniane są osoby, które w trakcie dokonywania czynów zabronionych, m.in. z art. 207 k.k., były pod negatywnym wpływem alkoholu, środka działającego podobnie do alkoholu lub jednocześnie pod wpływem alkoholu i środka działającego podobnie do alkoholu.

Istotnym jest, iż nie można zrozumieć skutków choroby alkoholowej bez uwzględnienia sytuacji osób współuzależnionych. Zjawisko współuzależnienia zostało rozpoznane w Stanach Zjednoczonych pod koniec lat 70, w związku z leczeniem choroby alkoholowej. Terapeuci spostrzegli, iż żony pozostające w małżeństwie z mężczyznami uzależnionymi od alkoholu wykazują szereg postaw i zachowań, wskazujących na poważne zaburzenia, co podkreśla P. Karpowicz (2002). Osobami współuzależnionymi nazywamy bliskich członków rodziny alkoholika, którzy przeżywają chroniczny stres z powodu problemu alkoholowego w rodzinie. Alkoholizm jest bowiem chorobą całej rodziny, a nie jednego z jej członków. Życie z osobą uzależnioną, według I. Niewiadomskiej (2004), toczy się

według trybu ustalonego przez alkohol, który nadaje dysfunkcyjne kształty rodzinie. W rodzinie takiej brakuje stałego oraz indywidualnego rozwoju jej członków. Rodzina zamknięta jest na kontakty z otoczeniem, a relacje między członkami pozbawione są szczerości, miłości, wzajemności, poszanowania. Pozytywne emocje są tłumione i wygaszane przez ustawicznie pojawiający się strach i obawę.

Krytyczne nastawienie do świata skutkuje wycofaniem oraz izolacją z życia społecznego. Kłamstwa oraz ukrywanie prawdy pogłębiają dysfunkcjonalność. Zaburzona rodzina, która przestaje spełniać rolę bariery ochronnej dla wychowującej się w niej dorastającej młodzieży, jest jednym z najistotniejszych źródeł zakłócających cały społeczny ekosystem. Jak wskazuje B.T. Woronowicz (2009), w rodzinie, w której występuje problem alkoholowy, obserwuje się różne stadia jej funkcjonowania:

- pierwsze stadium – rodzina próbuje pozbyć się dostrzeganego problemu. Organizuje samoobronę przed społecznym napiętnowaniem, jakie wiąże się z alkoholizmem. W tym stadium ograniczane są kontakty z otoczeniem. Rodzina chce chronić swój wizerunek, pomimo nawarstwiających się awantur, napięć i kłótni;
- drugie stadium – to faza chaosu. Rodzina traci nadzieję na rozwiązanie problemu i bezwolnie poddaje się biegowi wydarzeń. Wzrastają problemy emocjonalne u dzieci. Zdarzają się próby szukania pomocy u specjalistów. Niepijący małżonek podejmuje odpowiedzialność za całość rodziny oraz stara się zmienić lub zreorganizować rodzinę. W mniejszym stopniu toleruje się, chroni i kryje picie pijącego. Ta sytuacja bywa niekiedy impulsem do podejmowania przez alkoholika prób leczenia. Jeżeli alkoholik nie podejmuje leczenia, wówczas rodzina stara się uwolnić od problemu. Ten etap wiąże się z podejmowaniem prób separacji osoby pijącej i definitywnego usunięcia jej z rodziny. Często dopiero te wydarzenia skłaniają alkoholika do podjęcia decyzji o zaprzestaniu picia i wówczas może rozpocząć się faza powrotu rodziny do zdrowia;
- trzecie stadium – jeśli alkoholik pije nadal, rodzina przeprowadza ostateczną reorganizację, ale już bez niego. Następuje nowy podział obowiązków i ról.

Rzecz jasna, zaproponowany powyżej schemat może być wydłużony, ale także może nigdy nie zaistnieć w rodzinie z problemem alkoholowym. Uwarunkowane jest to strukturą rodziny i jej funkcjonowaniem. Duże znaczenie ma także indywidualna osobowość każdego z członków rodziny.

Zarządzanie wsparciem a pomoc instytucjonalna w rodzinach z problemem alkoholowym

W Polsce problem alkoholizmu w rodzinach stanowi istotne wyzwanie społeczne, wymagające kompleksowego podejścia do optymalnego zarządzania jej wsparciem, w tym kompleksowej pomocy instytucjonalnej. Jak wskazuje D. Bąk (2013), rodziny dotknięte problemem alkoholowym często doświadczają dezintegracji, co negatywnie wpływa na dzieci i całe środowisko społeczne. Właściwe zarządzanie wsparciem, o którym wspomina M. Nowakowska (2015), obejmuje nie tylko interwencję w sytuacji kryzysowej, ale także długofalowe działania prewencyjne. Kluczowym elementem skutecznej pomocy jest współpraca różnych instytucji, takich jak: policja, ośrodki interwencji kryzysowych, ośrodki pomocy społecznej, centra usług społecznych, gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych, placówki medyczne czy organizacje pozarządowe. Zarządzanie wsparciem powinno uwzględniać indywidualne potrzeby rodzin, co wymaga przeprowadzenia szczegółowej diagnozy. Ważne jest, aby programy wsparcia były elastyczne i dostosowane do zmieniających się warunków życia rodzin, co zwiększa ich skuteczność, co sygnalizuje P. Kamiński (2014).

Według A. Szymańskiej (2013) ważne, aby instytucje oferujące pomoc angażowały członków rodzin w proces terapeutyczny, by wzmocnić ich poczucie sprawczości.

W literaturze podkreśla się, że skuteczne zarządzanie wsparciem w rodzinach z problemem alkoholowym powinno być oparte na wiedzy o uzależnieniach oraz umiejętnościach interpersonalnych pracowników socjalnych, jak wyjaśnia T. Szlendak (2010). Ponadto programy wsparcia powinny także uwzględniać aspekty edukacyjne, aby zwiększyć świadomość na temat uzależnienia i jego skutków, co zaznacza M. Kwiek (2006).

Bardzo ważnym elementem optymalnego zarządzania pomocą w rodzinach z problemem alkoholowym, według K. Slany (2008), jest konsekwencja monitorowania i ewaluacja skuteczności działań podejmowanych w ramach pomocy instytucjonalnej. W obliczu rosnącej zarówno zidentyfikowanej (co potwierdzają statystyki), jak i niezidentyfikowanej (nieujawnionej) „czarnej listy” liczby rodzin z problemem alkoholowym, konieczne jest ciągle doskonalenie systemu zarządzania wsparciem i pomocy instytucjonalnej, aby skuteczniej odpowiadać na potrzeby tych rodzin.

Podsumowanie

W historii ludzkości nie znamy epok ani kultur, w których nie istniałyby określone formy życia rodzinnego. Rodzina, niezależnie od tego, czy mała czy duża, monogamiczna czy poligamiczna, patriarchalna czy demokratyczna, niemal zawsze stanowiła centralną kategorię życia społecznego. Wokół niej koncentrowały się główne procesy i zjawiska społeczne, takie jak: procesy legislacyjne, obrzędowość i zjawiska kultury, normy religijne i obyczajowe, zjawiska i procesy gospodarcze. Świat życia rodzinnego otacza człowieka i towarzyszy mu od narodzin do śmierci. Człowiek jest owocem określonego scenariusza rodziny macierzystej i sam pisze scenariusz życia. Rodzina wyznacza aspiracje i dążenia człowieka, określa wzory i wartości, do których należy dążyć. Wpływ rodziny na życie jej członków, zarówno dzieci, jak i dorosłych, jest istotny i trwa przez całe życie. Pojawiające się w rodzinie zjawiska patologiczne dezorganizują jej codzienne życie.

Dynamika zmian społecznych, a co za tym idzie różnorodność problemów społecznych, wyznacza potrzebę zorganizowania profesjonalnej, długotrwałej i wielokierunkowej pomocy instytucjonalnej rodzinie, w której występuje problem alkoholowy. Zaburzona i dysfunkcyjna rodzina, która przestaje spełniać rolę bariery ochronnej dla dzieci jest jednym z najgroźniejszych źródeł zakłócających prawidłową socjalizację oraz przystosowanie się do środowiska lokalnego. Sama skala zjawiska przemocy domowej zmusza niewątpliwie do rozwijania systemu pomocy niesionej osobom doznającym przemocy. Równie ważne są także działania edukacyjno-profilaktyczne, ukierunkowane na rodzinę w ujęciu wieloaspektowym. Niemniej jednak, wydaje się, że komplementarna diagnoza sytuacji jest konieczna do właściwie skonstruowanego planu pomocy rodzinie, w której występuje określony problem.

Zarządzanie wsparciem i pomoc instytucjonalna dla rodzin z problemem alkoholowym wymaga skoordynowanego, wieloaspektowego podejścia. Kluczowe jest zaangażowanie instytucji publicznych, organizacji pozarządowych oraz rodziny w procesie terapeutycznym, aby minimalizować szkody społeczne. Wczesna identyfikacja problemów, regularny monitoring działań oraz elastyczność programów wsparcia są istotne w efektywnym zarządzaniu pomocą. Istnieje również potrzeba rozwoju edukacji i prewencji, aby zmniejszać ryzyko nawrotów i lepiej wspierać członków rodzin dotkniętych alkoholizmem.

Streszczenie

Funkcjonowanie rodzin z problemem alkoholowym stanowi poważne wyzwanie społeczne, wymagające kompleksowej pomocy instytucjonalnej oraz skutecznego zarządzania wsparciem. Instytucje pomocowe muszą działać w sposób skoordynowany, aby skutecznie odpowiadać na potrzeby takich rodzin. Właściwe zarządzanie wsparciem, które obejmuje wczesną identyfikację problemu, dostosowanie interwencji do specyfiki każdej rodziny oraz długoterminowe, kompleksowe działania prewencyjne, daje nadzieję na poprawę ich funkcjonowania. W literaturze podkreśla się, że efektywność wsparcia instytucjonalnego zależy nie tylko od dostępności usług, ale także od jakości zarządzania oraz współpracy między różnymi podmiotami. Kluczowe jest angażowanie członków rodziny w proces terapeutyczny, co może przyczynić się do poprawy relacji między nimi oraz ograniczenia społecznych skutków uzależnienia od alkoholu.

Słowa kluczowe: Zarządzanie, rodzina, alkohol, pomoc instytucjonalna, wsparcie.

Abstract

The functioning of families with alcohol problems presents a significant social challenge, requiring comprehensive institutional assistance and effective management of support. Aid organizations must operate in a coordinated manner to effectively address the needs of these families. Proper management of support, which includes early identification of the problem, tailoring interventions to the specific needs of each family, and long-term, comprehensive preventive actions, offers hope for improving family functioning. The literature emphasizes that the effectiveness of institutional support depends not only on the availability of services but also on the quality of management and collaboration between different entities. Engaging family members in the therapeutic process is crucial, as it can contribute to improving their relationships and reducing the social impact of alcohol addiction.

Keywords: management, family, alcohol, institutional assistance, support

Bibliografia

- Bąk, D. (2013), *Rodzina wobec uzależnień: Teoria i praktyka*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Bielan, Z. (2001), Zagrożenia i kryzys współczesnej rodziny. W: W.A. Janke, *Pedagogika rodziny na progu XXI wieku*, Toruń: Wydawnictwo Akapit.
- Błasiak, A., Dybowska, E. (2010), *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Dyczewski, L. (1995), Rodzina – społeczeństwo – państwo. W: A. Kuzynowski (red.), *Rodzina w okresie transformacji systemowej*, Warszawa: Wydawnictwo WSP Towarzystwa Wiedzy Powszechnej.
- Gołębiowski, A. (2011), Charakterystyka zaburzeń w rodzinie z problemem alkoholowym – wybrane aspekty teoretyczne. W: S. Bębas, E. Jasiuk (red.), *Prawne, administracyjne i etyczne aspekty wychowania w szkole*, t. 2, Radom: Wydawnictwo Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu.
- Kamiński, P. (2014), *Rozwody w Polsce: Przyczyny i skutki*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Karpowicz, P. (2012), *Narkotyki – jak pomóc człowiekowi i jego rodzinie?*, Białystok: Instytut Wydawniczy „Kreator”.
- Kmiecik-Baran, K. (2000), *Młodzież i przemoc: mechanizmy socjologiczno-psychologiczne*, Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Kwiek, M. (2006), *Przemiany kulturowe a zmiany ról rodzinnych w Polsce*, Poznań: Wydawnictwo UAM.
- Maxwell, R. (2000), *Dzieci, alkohol, narkotyki*, Gdańsk: Wydawnictwo GWP.
- Młyński, J. (2012), Wsparcie rodziny – analiza w aspekcie pracy socjalnej, *Studia Socialia Cracoviensia*, nr 1(6), s. 127–142.
- Niewiadomska, I. (2004), *Alkohol*, Lublin: Wyd. Archidiecezji Lubelskiej Gardium.
- Nowakowska, M. (2015), *Alkoholizm w rodzinie: Aspekty społeczne i terapeutyczne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Pikuła, N.G. (2010), Aktualna sytuacja i tendencja zmian w rodzinie XXI wieku. W: A. Błasiak, E. Dybowska (red.), *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Samochowicz, J., Fiszer-Piosik, E., Horodnicki, J. (1998), Uwarunkowania genetyczne alkoholizmu, *Alkoholizm i Narkomania*, 2, s. 179–192.
- Slany, K. (2008), *Globalizacja a przemiany rodziny*, Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Stelmach, J. (2001), *Rodzinne uwarunkowania przestępczości nieletnich – analiza wyników badań*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Szczęsny, W.W. (2003), *Zarys resocjalizacji z elementami patologii społecznej i profilaktyki*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Szlendak, T. (2010), *Socjologia rodziny: Ewolucja, historia, zróżnicowanie*, Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Szymańska, A. (2013), *Migracje zarobkowe i ich wpływ na polskie rodziny*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

- Tyszkowa, M. (red.) (1985), *Rozwój dziecka w rodzinie i poza rodziną*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza.
- Wojciechowski, M. (2000), Patologia inicjacji, *Remedium*, nr 9.
- Wolińska, J.M. (2000), *Agresywność młodzieży. Problem indywidualny i społeczny*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Woronowicz, B. (2009), *Uzależnienia. Geneza, terapia, powrót do zdrowia*, Warszawa: Instytut Psychologii Zdrowia.
- Policja. *Statystyka*, <https://www.policja.pl/pol/statystyka>.